

FILIP HAMERŠAK

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Priopćenje

UDK: 017:050]:004.738.5(049.3)

Veliki korak za povjesničare – nova internetska bibliografija Leksikografskoga zavoda

Polovicom srpnja 2011. internetske stranice Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža (<http://www.lzmk.hr>) doživjele su treći ili četvrti temeljiti redizajn od svojega nastanka potkraj 1990-ih. Prema mojoj osobnoj prosudbi, novi je elektronički proizvod lako pregledan i vizualno dopadljiv, a što je možda i važnije, ostvaren je – kako neslužbeno doznajem – pretežno zavodskim snagama, pomoću besplatnoga softvera *Joomla!*, čime se uspjelo uštediti nekoliko desetaka tisuća kuna novca kojega srodne državne ustanove inače plaćaju vanjskim informatičkim suradnicima. Kako bilo, iako za svaku pohvalu, ta činjenica nije me potakla da napišem ovaj prikaz, kao ni ona da se tom prigodom – temeljem nedavno potpisanoga ugovora o suradnji između Zavoda i tvrtke Pro leksis d. o. o. – besplatna i cjelovita *Opća i nacionalna enciklopedija* (2005–2009; gl. ur. Antun Vujić) pridružila već neko vrijeme na povezanom zavodskom portalu (<http://enciklopedija.lzmk.hr>) objavljenim besplatnim i cjelovitim izdanjima *Filmski leksikon* (2003; ur. Nikica Gilić i Bruno Kragić), *Nogometni leksikon* (ur. Fredi Kramer i Mladen Klemenčić), *Istarska enciklopedija* (2005; ur. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić) i *Hrvatski obiteljski leksikon* (2005; gl. prir. Tomislav Ladan) te besplatnim, no krajnje reduciranim izvatcima iz *Hrvatskoga biografskoga leksikona* (2002–2009; gl. ur. Trpimir Macan). Sve su to, uključujući – vjerujem – i *Nogometni leksikon*, povjesničarima korisna izdanja, no daleko je relevantnija jedna sasvim mala poveznica u najdesnijem stupcu početne stranice, poveznica koja napokon vodi na digitalizirani *Bibliografski katalog periodike* (<http://katalog.lzmk.hr>).

Onima koji su za nj već čuli, ili o njem čitali – jedan od prvih tekstova o toj temi objavio je Charles Jelavich (*Slavic Review*, Chicago, 1962, br. 2), zadnji i najpotpuniji Jasna Ivančić (*Studia lexicographica*, Zagreb, 2007, br. 1), a i sam sam je pokušao povezati s novijim historiografskim pristupima (*Biobibliographica*, sv. 1, Zagreb, 2003) – pretpostavljam, i sama će ta informacija biti dostatna. Za one koji još ne znaju o čemu se tu radi, rado ću ukratko rekapitulirati ono što se o Katalogu dosad pisalo i govorilo.

Naime, na poticaj i pod budnim vodstvom Mate Ujevića, negdašnjega glavnoga urednika stare *Hrvatske enciklopedije* i upravitelja Hrvatskoga izdavačkoga bibliografskoga zavoda 1941–1945, a tada Krležina pomoćnika u Leksikografskom zavodu FNRJ, Katalog je početkom 1950-ih bio izveden kao temelj za planirani golemi enciklopedijski program, ali i znanstveni rad uopće. Njime su obuhvaćeni u periodici objavljeni članci jezično, teritorijalno i dijelom tematski povezani s južnim Slavenima od kraja XVIII. stoljeća do 1945. Sudjelovanjem istaknutih instruktora i redaktora (osim Ujevićeva, tu je, primjerice, spomenuti prinos Eve Verone, Branke Hergešić, Šime Jurića i Ive Horvata) te oko 700 popisivača, u gotovo 800 općih i stručnih knjižnica bilo je detaljno obrađeno 6000 periodičnih publikacija, uključujući i dnevne novine. Bibliografski su podatci prvo po mjestu i redu objavljivanja upisivani u 2200 rukopisnih svezaka, potom uneseni na kartice, koje su poslije razvrstane u standardni autorski, predmetni i stručni katalog. Tako se svaki od 2 200 000 bibliografskih opisa može naći slijedom četiriju kriterija – prema poretku u dotičnoj publikaciji, prema autoru (jedinice nepoznatih autora svrstane su prema prvoj riječi naslova), prema predmetu i prema jednoj od 44 struke, odnosno 102 podstruke. Ukupno, u Katalogu je zastupljeno oko 100 000 autora, od toga 30 000 stranih (u trenutku popisivanja). Premda su mnogi tekstovi namjerno ispušteni kao nevrijedni, zahvat je ostao veoma širok, pa se u njemu može naići na odvjetnika koji je objavio ukupno tri članka iz financijskoga prava 1930-ih i još kao gimnazijalac osam pjesama u *Pobratimu* 1910–12, ali i na profesionalnoga časnika kojemu je zabilježen samo jedan članak o zamračivanju u listu *Naša krila* 1940.

Radi daljnje ilustracije navest ću neke brojke u njem popisanih objavljenih autorskih tekstova: Cezara 0, Cicerona 20, Williama Shakespearea 90, Charlesa Baudelairea 250, Marka Twaina 440, Lava N. Tolstoja 2110, Ksavera Šandora Gjalskoga 300, Jaroslava Haška 200, Arthura Schopenhauera 50, Ljudevita Gaja 100, Ante Starčevića 150, Stjepana Radića 1800. Poučna je i statistika tekstova objavljenih o navedenim autorima i njihovim djelima: o Cezaru 10, Ciceronu 15, Shakespeareu 1240, Baudelaireu 50, Twainu 200, Tolstoju 1710, Gjalskom 400, Hašku 20, Schopenhaueru 70, Gaju 500, Starčeviću 700 te čak 4000 o Radiću. Zanimaju li nas tematske, a ne osobne odrednice, zastupljenost predmetnih jedinica je, primjerice, ovakva: Prvi svjetski rat 6000, Amerika 2400, Irska 250, Trst 2000, Venecija 800, Rim 1500, Turci (uključujući Osmansko Carstvo) 1800, Cigani (Romi) 300, Matica hrvatska 900, Dreyfuss (afera) 30, Hamidije (turska krstarica iz doba Balkanskih ratova) pet, a s po jednim člankom zastupljene su etnografska izložba u Moskvi 1867, izložba poštanskih maraka u Hamburgu 1925. te izložba pasa u Zagrebu 1930.

U svemu, riječ je o pothvatu zbog kojega i danas zastaje dah. Ne samo zbog broja uključenih ljudi ili opsega obrađene građe, nego i zbog očividne neprispodobivosti tadašnjega i današnjega društvenoga i kulturnoga okruženja. Prema istraživanjima gospođe Ivančić, u doba kada su *Vjesnik* i *Politika* stajali po dva, a *Narodni list* pet dinara, svaka je popisana bibliografska jedinica nosila honorar od sedam dinara. Ako

pođemo korak dalje, i cijenu današnjih novina od sedam kuna dovedemo u razmjer s aritmetičkom sredinom od tri i pol dinara (računica je, naravno, sasvim okvirna, jer novine su tada stvarno vjerojatno bile nešto skuplje od hljeba), dobit ćemo približni ekvivalent od 14 kuna po jedinici, odnosno od nekih 30 milijuna kuna samo za popisivače, od kojih bi svaki prosječno dobio oko 43 000 kuna za oko 3100 obrađenih jedinica. Pod pretpostavkom da je svaki popisivač radio četiri ili pet sati dnevno, i da je za to vrijeme mogao obraditi deset jedinica, cijeli je posao popisivanja mogao biti gotovo za manje od godinu i pol, uz ekvivalent dohotka od nekih 2000 do 3000 kuna mjesečno (ukupno je s prepisivanjem, dvostrukom revizijom i konačnim ulaganjem kartica za dovršetak Kataloga trebalo oko tri godine). Ne baš velik, ali ne i zanemariv novac, pogotovo za ondašnje prilike, u kojima su se osim studenata popisivanja prihvaćali i deklasirani pojedinci poput sarajevskoga književnika Alije Nametka ili Kurta Allnocha, bivšega samoborskoga tvorničara plemićkoga roda. Moglo bi se reći da je tako – i ne sluteći – domaći pokušaj revolucionarne preobrazbe društva imao za uzgrednu posljedicu bibliografski projekt rijedak, ako ne i jedinstven i u svjetskim razmjerima.

Međutim, uz taj Katalog u prostorijama Leksikografskoga zavoda nalazi se i tzv. pseudonimarij, tj. manji katalog u kojem su osim pseudonima razriješeni i mnogobrojni znakovi te šifre kojima su se potpisivali autori članaka zastupljenih u glavnom katalogu. U njegovu se sastavljanju 1950-ih pošlo od objavljenoga pregleda bibliotekara Nacionalne i sveučilišne knjižnice Marcela Vidačića (*Grada za povijest književnosti hrvatske*, knj. 21, Zagreb 1951) koji je – koliko sam mogao ustanoviti – u većoj mjeri proširen, posebice podacima o autorstvu u dnevnim novinama i tjednicima (znatnu pomoć pružili su novinarski veterani poput Josipa Horvata i Joakima/Joea Matošića). Drugo malo poznato pomagalo koje valja spomenuti kad se govori o Katalogu, a za razliku od pseudonimarija dosad bijaše dostupno i izvan Zavoda, detaljan je popis gotovo svih periodičnih publikacija u južnih Slavena od kraja XVIII. stoljeća do 1945, nazvan *Grada za bibliografiju jugoslavenske periodike* (*Anali Leksikografskoga zavoda FNRJ*, sv. 2, Zagreb 1955), nastao u Ujevićevoj redakciji također usporedno s Katalogom; osim podataka o naslovima, podnaslovima, početnoj godini i mjestu izlaženja, popis sadrži i signature za 762 knjižnice u kojima se čuvaju najpotpuniji fondovi navedenih novina i časopisa. (To je ona knjiga koju ljubazni djelatnici čitaonice periodike NSK brižno čuvaju u ladici, i u koju zavire kada ih pitate za neke ne tako poznate prijeratne publikacije. Na nju su pak upućeni iz jednostavnoga razloga što kartični katalog s podacima o posjedovanim periodicima, smješten u ladičarima u suterenu knjižnice, jugoistočno od prijavnih uređaja, za razliku od kataloga knjiga još uvijek nije digitaliziran...)

Da ne bi bilo zabune, niti Bibliografski katalog još uvijek nije potpuno digitaliziran. Ono što se može vidjeti i pretraživati na internetu zasad je »samo« autorski dio Kataloga, zajedno sa pseudonimarijem, i to na isti način kao u NSK – virtualnim »listanjem« skeniranih kartica. Obrada predmetnoga i stručnoga kataloga, naime,

trenutačno se dovršava na drugi, informatički zahvalniji način, upisivanjem odgovarajućih podataka u računalnu bazu, čime će se uskoro dobiti lakša pretraživost slijedom višestrukih (publikacija, naslov, predmet, struka...), a ne samo autorskoga kriterija.

Stoga, dok i taj posao ne bude dovršen, vrijedi jamačno još jednom podsjetiti na onih 17 sivih svezaka *Bibliografije rasprava, članaka i književnih radova* (Zagreb 1956–2004), koji sadrže nekih 15% odabranih jedinica upravo iz ovoga Kataloga. Sedam svezaka odnosi se na književne i književnoznanstvene tekstove, četiri na povijest, pomoćne povijesne znanosti i arheologiju, po dva na kazalište u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini te glazbu, a po jedan na likovne umjetnosti i djelo Miroslava Krleže. Za razliku od Kataloga, svi svesci osim onih novijih o Krleži i kazalištu, međutim, kronološki sežu samo do 1940. S druge strane, napomenuti je, ti nedavno nastali svesci ostat će relevantni i kada Katalog bude objavljen u cijelosti, budući da oni o Krleži praktički zahvaćaju i naše dane, a da je u one o kazalištu unesen određeni broj ispravaka i dopuna.

Kako bilo, ako dakle posao i nije još dovršen, učinjen je golemi, rekao bih čak revolucionarni pomak. Svi koji su nešto pokušali istražiti mimo jednoga ili dva arhivskoga fonda znaju koliko pomaže dobra bibliografija tekstova objavljenih u periodici. I ne samo to, zamisliti je – doduše, možda odviše optimistično – i određeni porast u kvaliteti studentskih radova, mentorski odsad lakše usmjerivih u jasno ograničene, a dosad neistražene, bilo biografske, bilo tematske, bilo strukovne odsečke južnoslavenskih povijesti.

Naravno, osim pitanja gdje se nešto u periodici nalazi, relevantno je i ono gdje tu periodiku i pod kojim uvjetima možemo posuditi. Aludiram, naravno, na višegodišnju nedostupnost dobroga dijela hrvatskih novina, koja dosad nije uspjela polučiti digitalizacijski angažman barem donekle približan onomu od prije 60 godina. Zapijemo se i ovom prigodom – zašto?

Tekst posvećujem sjećanju na Mladena Švaba, urednika za povijest u Hrvatskom biografskom leksikonu. Nisam ga dospio upoznati, no njegovo izlaganje o Katalogu, održano 2000. na znanstvenom skupu povodom 50-godišnjice utemeljenja Leksikografskoga zavoda, upravo na dan kada je smrtno stradao, zauvijek ću pamtiti.